

Länsi-Balkanilta ei mitään uutta

Viime vuoden maaliskuun väkivaltaisuuudet Kosovossa nostivat serbien ja albaanien väliset ongelmat hetkeksi otsikoihin. Vaikka tilanne onkin rauhoittunut, ongelmat eivät ole poistuneet ja uusien väkivaltaisuuksien uhka leijuu jatkuvasti ilmassa.

Kosovon tilanteen ratkaiseminen on äärimmäisen tärkeää koko Länsi-Balkanin alueen tasapainon sekä poliittisen ja taloudellisen kehityksen kannalta. Serbialaisen näkemyksen mukaan keskustelu Kosovon lopullisesta valtiollisesta asemasta ei ole tässä vaiheessa ajankohtaista. Kosovossa näkemykset ovat päinvastaiset. Kosovon pääministeri Ramush Haradinaj asetti riman neuvottelujen kannalta korkealle ilmoittaessaan äskettäin ainoaksi tyydyttäväksi ratkaisuksi itsenäisyyden, jonka hän toivoi toteutuvan kuluvan vuoden loppuun mennessä.

YK:n erityishallinnon UNMIK:n johtaja Søren Jessen-Petersenin tavoitteena on vahvistaa erityishallinnon asemaa ja nopeuttaa ns. ”standardit ennen statusta” – suunnitelman toteuttamista, jotta keskustelut alueen tulevasta statuksesta voitaisiin konkreettisesti käynnistää. Kiistan osapuolten näkökannat huomioon ottaen lienee vähättelyä sanoa, että tehtävä tulee olemaan vaikea.

EU – tehtävä Balkanilla

Kosovo on vain yksi – vaikkakin hyvin keskeinen – EU:n haasteista Balkanilla. Laajempaa kokonaisuutta ajatellen kaikkien alueen maiden saaminen mukaan integraatioprosessiin olisi hyvin tärkeää. EU:ta on kritisoitu paljon sen kyvyttömyydestä toimia alueen ongelmien ratkaisemisen tukena ja epäyhtenäisestä Balkan-politiikasta.

Thessalonikissa kesäkuussa 2003 järjestetyssä EU:n ja Länsi-Balkanin maiden huippukokouksessa EU halusi antaa alueen maille selkeän positiivisen poliittisen signaalin ja vastata saamaansa kritiikkiin. Kokouksessa todettiin, että Euroopan integraatio ei ole valmis ennen kuin Länsi-Balkanin maat ovat liittyneet EU:hun.

Monien balkanilaisten asiantuntijoiden mukaan EU kärsii alueella yhä luottamuspuhlasta. Thessalonikin kokous ei ole onnistunut muuttamaan tätä mielikuvaa eivätkä sen saavutukset vastanneet joidenkin maiden odotuksia – jäsenyys ei ole vielä kukaan horisontissa. Alueen maat ovat toisiinsa nähden hyvin eriarvoisessa asemassa ja niiden kyky tulla mukaan integraatioprosessiin on erilainen.

Tilanne Balkanilla on monimutkaisempi kuin mitä se oli Keski-Euroopan ja Baltian maiden kohdalla. EU joutuu kohtaamaan Balkanilla varsin erilaisia kysymyksiä, joista valitettavan suuri osa liittyy turvallisuuteen ja demokratiakehityksen hitauteen. Balkanin mailta ei voi odottaa samanlaista ”kilpailuasetelmaa”, mikä Keski-Euroopan ja Baltian maiden välille syntyi. Koska pelaajat Balkanilla pelaavat eri sarjoissa, ei perinteinen kepin ja porkkanan politiikka toimi alueella välttämättä odotetun logiikan mukaan. Balkan-politiikan on oltava selkeää ja pitkällä tähtäimellä rakennettua – ehkä myös hieman visionaarista. EU tarvitsee onnistumisia alueella. Tässä mielessä onnistumisella viime joulukuussa EU:n johtoon siirtynässä Bosnia-Hertsegovinan kriisinhallintaoperaatioissa on kyseistä operaatiota huomattavasti laajempi merkitys.

Balkan on maantieteellisesti suhteellisen pieni alue mutta etnisesti, kulttuurisesti ja uskonnollisesti heterogeeninen. Käytännössä kaikkien Balkanin konfliktien juuret juontavat heterogee-

nisuuteen. Alueiden lopullisia statuksia ja rajoja koskevien keskeisten kysymysten ratkaiseminen on yhä edessä. Kaakkois-Euroopan vakaussopimuksen erityiskoordinaattori Erhard Busekin mukaan on valitettavaa, että EU:lta puuttuu yhä selkeä näkemys Kosovon-kysymyksen ratkaisusta. Siitä huolimatta, hän on välyttänyt useaan otteeseen mahdollisuutta siirtää Kosovon hallinto kokonaisuudessaan EU-vetoiseksi. Myös koko Serbia ja Montenegron valtioliiton jatkuvuus näyttää hyvin epävarmalta. Tällaisten konsensusongelmista ja alueriidoista kärsivien kokonaisuuksien on hyvin vaikea lähteä toisiansaan pyrkimään kohti EU-jäsenyyttä.

Sodan ja EU:n välillä

EU ei ole keskittynyt tarpeeksi näihin keskeisiin ongelmiin, vaikkakin se on vakautus- ja assosiaatioprosessin (SAP) kautta vahvistanut toimiaan Balkanilla. SAP:n keskeisiä tavoitteita on alueen jälleenrakennus ja vakauttaminen, pakolaisten paluun mahdollistaminen, demokratian kehittyminen, talouden kehityksen tukeminen sekä alueellisen, valtioiden välisen yhteistyön edistäminen. Maat ovat suhteuttaneet toimintaansa SAP:n tavoitteiden kanssa hyvin eri tavoin. Yhtenä näkyvimmistä ongelmakohtista on yhteistyö Haagin sotarikostuomioistuimen kanssa.

Turvallisuutta ja vakautta ei ylläpidetä pelkäämällä sotilaallisin keinoin vaan siihen vaikuttavat yhä enemmän taloudelliset ja sosiaaliset seikat. Talouden kehitys Balkanin alueella on ollut hidasta. Työttömyys on pysynyt korkeana, ulkomaankaupan alijäämä on suuri ja ulkomaisten investointien määrä pieni. Bosnia-Hertsegovinassa pitkäjätkä jatkunut elämä ulkomaisten avustusten varassa on johtanut joidenkin tutkijoiden mukaan eräänlaiseen ”avustusaddiktioon”, joka lamauttaa talouden dynamiikkaa entisestään. Samankaltainen kehitys voi jossakin määrin olla mahdollinen myös joillakin muilla Länsi-Balkanin heikoimmin kehittyneillä alueilla, mikäli taloutta ei saada elpymään.

Heikko taloudellinen tilanne yhdistettynä olemattomaan sosiaaliturvaan on luonut otollisen

maaperän populististen poliittisten ohjelmien kannatukselle. Nationalistisävytteisen populismin ohella EU-jäsenyyden mahdollisuus näyttää olevan ainoa mobilisoiva voima Länsi-Balkanilla. Tasapaino tässä voimasuhteessa on vielä hyvin herkkä. Demokratianvastaisen nationalismin asemasta kertoo omaa kieltään myös se, että viime vuoden joulukuussa järjestetyissä parlamenttivaaleissa eniten ääniä keräsi nationalistinen Serbian radikaalipuolue, jonka johtohahmo Vojislav Seselj on Haagissa syytettynä sotarikoksista. Kesäkuussa järjestetyissä presidentinvaaleissa voitto meni niukasti demokraattien ehdokkaalle Boris Tadićille. Jyrkästi toisistaan eroavien poliittisten traditioiden väliset pienet kannatuserot kertoo selvää kieltä maan syvästä kahtiajaosta.

On hyvin tärkeää, ettei EU siirrä missään tilanteessa katsettaan pois Balkanilta, sillä se edesauttaisi demokratianvastaisten voimien vahvistumista sekä johtaisi alueen ja unionin välisen kuilun syvenemiseen jättäen maat yhä enemmän Euroopan periferiaan. Alueen kehityksen turvaavan sekä rahallisen että poliittisen tuen jatkuvuus on koko Euroopan turvallisuuden ja kehityksen kannalta keskeistä. Nähtäväksi jää, jääkö Länsi-Balkan vuodeksi 2007 suunnitellun laajentumisen jälkeen valkoiseksi alueeksi EU:n sisällä, missä tasapainoa pyritään pitämään yllä sotilas- ja poliisioperaatioiden avulla, vai ovatko maat aloittaneet valmistautumisensa jäsenyysneuvotteluihin.

J o u n i J ä r v i n e n

Kirjoittaja toimii Aleksanteri-instituutissa projektipäällikkönä. Hän on keskittynyt tutkimuksessaan itäisen Keski-Euroopan, erityisesti Tšekin, lähihistoriaan. Lisäksi hän seuraa Länsi-Balkanin alueen tapahtumia.